

A TORONY

1. A Torony mint szimbólum azokat a hierarchikus rétegeket vagy fokozatokat köti össze egymással, amelyek elérésére az ember törekedni képes; központi tengely, amely egyesíti a Földet az Éggel, tehát arra biztat, hogy egyfajta emberi készség segítségével helyreállítsuk az eredeti, de ledöntött oszlopot, és tevékenységünk eredményeként lehetővé tegyük az ember számára a magasba törést, az istenek hajlékának elérését.

Ez az alapvető forma más függőleges szimbólumokban is kifejeződik, olyanokban, amelyek szintén az emelkedést, a lendületet jelképezik: például a fában, a lépcsőben, a nyílveszőben, sőt a falloszban is: ám ezek egyike sem olyan szilárd, olyan kiegyensúlyozott, mint a Torony.

A Torony tehát *egyetemes forma*, amely gyakran lenyúlik a mélység, az Alvilág felé is, s így módon kozmikus kapcsolatban egyesíti egymással a zenitét és a nadírt. A babiloni „ziqqurat”-októl a khmer építészet „praszat”-jaiig, a kínai „Ling Tai”-tól – „Az égövek szerencsés befolyásának Tornya” – az európai katedrálisok mellett lenyűgöző látványt nyújtó számtalan toronyig – minden civilizációban megtaláljuk.

A görög mitológiai ábrázolás szerint Danaé egy *bronz toronyban* fogadta ölébe Zeusz megtermékenyítő arany esőjét, és az alexandriai világítótornyot a hét világcsoda egyikeként emlegették. Írorszában és Colorádóban, Szardiniában és Indiában ezrével emeltek olyan köralakú tornyokat, amelyeknek belső tere nagyon szűk volt, ezért semmiképpen sem férhetett el bennük egyszerre több ember, tehát abban a korban, amelyet jobb híján megalitikusnak nevezünk, nyilvánvalóan csakis vallási szimbólumoknak szánták őket: belső körök segítségével gyakran három vagy hét vagy még több szintet képeztek ki bennük, ezzel jelezték, ezzel jelölték ki a felemelkedés különböző fokozatait. Az iszlám mérhetetlenül nagy, Herkules oszlopaitól Indonéziáig terjedő világában minden mecset mellett 1, 2 vagy 3 karcsú minaret emelkedik a magasba (csak a Kába követ őrző mekkai Nagymecsetnek van öt minaretje); az arab nyelvben „minar” vagy „minaret” világító tornyot jelent, s ugyanaból a töből származik, mint a héber „Menorah” – gyertyatartó.

A keresztény hagyományban a Torony nemcsak a felemelkedés, hanem egyszersmind az örökös szimbólumává alakul át; megtaláljuk a Boldogságos Szűzről szóló litániákban: „Turris eburnea, turris davidica”, közbenjáró a Föld és az Ég között, de lépcső is, amelynek minden foka a tökéletesedés egy-egy állomását képviseli. Svájcban az ősi Szent Gallen kolostor egyik tornyában egy kőtáblára a következő szavakat vésték: „Ad universa super-spicienda” – a földkerekség megfigyelésére. A középkori alkimisták „athanor”-ja is torony formát öltött, ezzel akarták jelezni, hogy a tevékenységük révén létrejött átalakulások az anyag és az ember *felemelkedésére* irányulnak: az ólomból arany lesz, a nehézkes testiség az abszolútum tündöklésévé változik át.

Érdekességként hadd említsük meg a Toronynak a Tarokkban kifejeződő jelképiségét. A Fő-fő Misztérium XVIII-ik lapján (titkos neve: *alkonyat*, hétköznapi neve *hold*, ami azt jelenti, hogy az ember, mivel elbukott, kényszerűen elszakadt a közvetlen fényforrástól, így hát kénytelen a visszaverődő fény kettős útja mentén haladni) kétoldalt két egymással egybekötött *Torony* emelkedik, közöttük tekergős patakként kanyarog a lét útvonala, világos színű homokkal van behintve, hogy még feltűnőbben lehessen látni a vérnyomokat, amelyeket az ember óhatatlanul maga után hagy, amikor keservesen átvergődik a múlton, a jelenen és a jövőn.

A Misztérium XVI-ik lapján is Tornyt találunk: éppen ledől, mert csipkézett szegélyének legmagasabb pontjába villám csapott, egy megkoronázott király (a Torony építője, a halhatatlan szellem) lezuhan a földre, egyik udvaroncán egy téglá halálos sebet ejt. A kártyalap neve „Isten Háza” (vagyis *nem* templom, hanem „jogtalan” tartózkodási hely): az

ember testének szimbóluma, az emberé, aki saját magát gyalázta meg. A célzás világos: a kísértés, hogy túlságosan magasra emelkedjünk, s ily módon megközelítsük az Eget, ve-szélyel jár, sőt e vakmerő vállalkozásnak mindenképpen katasztrófával kell végződnie, ezt fejezi ki a játékkártyán a felhők mögé rejtett Naphól lecsapó villám.

Mindkét kártyalap *baljós* jelentést hordoz. Végeredményben egyik is, másik is a túlságo-san mérész fausti szellem „erkölcsi megítélését” tartalmazza.

2. A babiloni ziqquratoknak általában három szintjük volt, mindhárom egy-egy kultikus központ. Az alapzat az isten sírja, amely rejtve maradt a látványt megragadni képtelen, megszenteltelenítő emberi tekintet elől; a középső szintet a szent liget borította be, itt ment végbe az istennel való egyesülés ceremóniája (vagyis az isten által hitvesének kivá-lasztott nő itt töltötte az éjszakát); legfelül templom vagy pompás kápolna állt, innen „árasztja el az istenség a vidéket a hajnal fényével, innen nyilatkoztatják ki az istenek az emberek és az országok sorsát”.

Menjünk át egy másik földrészre, Kínába; itt a sokemeletes pagodákat (magasba mutató hegyes tetejükkel állítólag a szépirás mestereinek és a költőknek az ecsetjére céloznak, hogy dicsőítsék az írás művészetét) olyan szervezetnek tekintették, amelynek célja a kívánt mederbe terelni a Szellem áramlatait, hogy távol tartsák a Rosszat (bajelhárító funkció) és odacsalogassák a Jót (békéltető funkció); aki túlment ezen a felfogáson, vagyis tornyokat épített, póznákat (akár telefonpóznákat) tűzött ki, vagy ami még rosszabb, harangtornyokat emelt (hiszen ezek a keresztény templomok tartozékai), az a kínaiak szerint megbontotta a kozmikus rendet, és ha az európaiak megsértették ezt a szemléletet, gyakran súlyos zavar-gásokat és zendüléseket idéztek elő. E gondolatrendszert foglalja össze a *Feng-Sui*: „szél-víz” elmélet.

A durván négyszögletesre faragott és csupán a saját súlyuk révén összeálló kötömbök al-kotta megalitikus tornyokat, amelyek az említett helyeken kívül ezrével láthatók Paleszti-nában, a Baleári szigeteken, egész Európában, főként Skóciában, a néphit szerint óriások szerkesztették egybe. Építésük Krisztus előtt a harmadik évezredben kezdődött, s a velük foglalkozó hatalmas régészeti szakirodalom gyakran tár fel a helyi hiedelmekben vagy a Bibliában gyökerező érdekes adatokat.

A Torony tehát a szoros értelemben vett vallási összefüggéseket tekintve éppúgy, mint az asztronómia, az asztrológia és a „mágusok” ténykedése szempontjából rendkívüli fontos-sággal bír, alapmotívuma mindig az a törekvés, hogy az ember a szakrális szférába való felemelkedés révén egyesüljön az istenséggel. Felmenni a „kozmosz” torony tetejére – ez mindig vallási aktus volt, és a Tornyt gyakran ama Mennyei Szentély földi másának tekin-tették, amelynek szintjei (a Mindenség három régiója vagy a bolygók hét szférája, – mind-két csoportozat a legmagasabb égbé nyúlik) a *Summus Deus*-hoz vezetnek.

3. Fenntartva az előbbieken kifejtett nagyon sematikus tételeket, melyek azonban nélkü-lözhetetlenek, ha meg akarjuk érteni, hogy a történelem legtávolabbi századai óta milyen veleszületett, természetében gyökerező, állandó szellemi univerzum készítette az embert Tornyok építésére, vizsgálódásainkat immár kiterjeszthetjük, ki is kell terjesztenünk azokra a körülményekre, amelyek között a tárgyalat építmény *társadalmi funkciói* szakrális funk-ciója *főlébe kerekedtek*, de a Torony mégis megőrizte alapvető, eredeti érzelmi hátterét, sőt teljesen nem is kellett lemondania elsődleges indokairól.

Máris megjegyezzük, hogy ~ foglaljuk össze egyetlen kifejezésben a problémát – a *Világi hatalom* kinyilvánításáról van szó az előbbieken vázolt vallási hatalom mellett vagy ellen: arról a hatalomról, amelyet az egyes történelmi szempontoknak megfelelően mindig a *szu-verenitás* ismérvei határoznak meg: a császár, a király és az Uralkodó, a Szabad közösség vagy a Család, vagy csupán a klikk és végül a *Nép* szuverenitásának ismérvei. Néha, de egyáltalán nem gyakran, a két funkció szemmel láthatóan összefonódik: például a velencei San Marco-templom harangtornya esetében.

Mindehhez hozzá kell tennünk – nem feledkezve meg a messze ázsiai császári és királyi tornyokról –, hogy ezen a téren Európa, s földrészünkön belül talán Olaszország vezet. S

amikor ide eljutunk, emlékezetünk szinte saját magától sok száz példát idéz fel a firenzei Signoria palotától a sienai Mangia Toronyig, és így tovább; Sváb Frigyes pugliai várainak tornyaitól a Garisendáig és San Gimignano fennmaradt tornyaiig, s az egész félszigeten elszórt temérdek feudális vártoronyig. És ami földrészünk többi országát illeti; hadd emlékeztessünk Párizsra és Gand-ra, London és Stockholm, Spanyolország és Moszkva majd-hogy számtalan, nagyszerű hegyes tornyára.

Es végül elérjük a tizenkilencedik századot, majd *korunkat*, amelyben egy egészen más világból, és már nem téglából vagy faragott kockakövekből, hanem vasból, cementből, sőt napjainkban alumíniumból, létrejönnek: az Eiffel-torony és a televíziós adótornyok és Párizstól Johannesburgig, New Yorktól Chicagóig, a braziliai Sao Paolótól Mexico City-ig szét-szórva az arcátlanul merész felhőkarcolók – egy teljesen újfajta civilizáció kifejezői, amelyek a jócskán laicizált, „a szentségtől elfordult”, és szintén újfajta erőszaktól uralt nép szükségleteit elégítik ki. Egy új hatalom, a nép, a tömeg, a fékevesztett város vagy – ha úgy tetszik – a „tout court”, demokrácia kifejezései; nyugodtan kimondhatjuk: *hybrisünk*, ama – vak vagy jövőbe látó, ki tudja? – törekvésünk, büszkeségünk vagy gőgünk jelképei, amellyel meg akarjuk hódítani az Egét. Hány marad fenn és meddig marad fenn ezekből az építményekből, amelyek végtelen becsvágygal újra a magasba törnek? Mikor dönti romba, mikor töri porrá őket a már rettegett, de még nem várt pusztítás?

*

Mindezt csupán azért mondtuk el, hogy biztassuk az olvasót: gondoljon arra a titokzatos útmutatásra, az elmélkedni késztetésre, a megfontolásra és a csodálatra, amit a tárgyalt építmények ébresztenek bennünk: mert a Toronyról szóló verbális fejtegetés csupán valamely festmény leírásához, vagy dallam elmeséléséhez hasonlít: csak nagyon halvány megközelítést nyújthatja az eredetinek. Ha *meg akarjuk érteni* a tornyokat, természetesen *látnunk kell őket*, szemügyre kell vennünk három dimenziós kiterjedésükben; vagy a fotográfálás trükkjének segítségével belső látásunkban kell előhívni a képüket.

ZSÁMBOKI ZOLTÁN fordítása

K
Ö
N
Y
V
J
E
L
Z
Ő

Lengyel Béla: GORKIJ. Hogy az ideológiai alapozású esztétikai ítéletek milyen bizonyosan alakulnak át esztétikai előítéletekké, azt Makszim Gorkij jó ideje tartó magyarországi népszerűtlensége szemléletesen példázhatja. Nagy író volt? Világirodalmi jelenség? Induljon érte polémia? Vegyük elő az 1960–68 között az *Európánál* kiadott húszkötetes válogatást? Fedezük fel magunknak újra?

Igen! Nekünk, olvasóknak – ha szabadulni akarunk az idegszalakra tapadt sémáktól – mindenképpen csak ez a megoldás látszik helyesnek. *Lengyel Béla* monográfiája nem kezd vitát az író „feltámasztásáért”, mert nem ezt tartja feladatának: egy igazabb képet akar festeni Gorkijról. Ezért – a különböző műfajhoz tartozó írások bőséges ismertetésével – Gorkij írói alkátának azokat a jellemzőit keresi, amelyek a korábbi vizsgálódásokból rendre kimaradtak. Így jut a könyvben kiemelt szerephez az egyik leglényegesebb gorkiji vonás: az autodidakta értel-

miségi ösztönös forradalmár szelleme. Ami végül is nem újkeletű felfedezés! De mivel említése elkerüli a politikai szempontú értelmezést, esztétikai funkciója válik jelentőssé. Amint egykor a sematizálók ugyanezen a kritikus ponton váltak óvatlanná – vagy épp. vakmerővé –, hiszen szándékkal vagy csak kényelmességből összemosták a különálló *frontokat*: az esztétikait és a politikait. Sőt, eljárásukat igazolhatták is, mivel a 20-as, 30-as évek Szovjetuniójában Gorkij a legbefolyásosabb irodalom- és kultúraszervező személyiség volt. Am Gorkijból sose lett politikus! Megmaradt művésznek, mert csak ez akart lenni!

A monográfiában Lengyel Béla többször visszatér ehhez az utóbbi gondolathoz. És jogosan! Hiszen éppen ez az igazság nem kapta meg a kellő nyomtérket az elmúlt évtizedek Gorkij-magyarázataiban. (*Gondolat*, 1983)

De Coll Lajos